

224885 - آیا میان خلقت به هدف عبادت و خلقت به هدف ابتلا تناقضی وجود دارد؟

سوال

اللّٰه در کتابش بیان کرده که ما را تنها به هدف عبادتش آفریده، اما در موضع دیگری از قرآن می بینیم که هدف از خلقت را ابتلای ما ذکر کرده؛ آیا این تناقض به شمار نمی آید؟

پاسخ مفصل

هیچ تناقضی میان آفرینش برای عبادت و آفرینش برای ابتلا وجود ندارد.

زیرا خود عبادت یک امتحان از سوی اللّٰه است برای بندگان که برایش معلوم گردد چه کسی ایمان می آورد یا کافر می شود و چه کسی معصیت می کند و چه کسی اطاعت، و در نتیجه نیکوکار را برای نیکوکاری اش پاداش دهد و بدکار را برای بدی اش مجازات کند.

حکمت ابتلا نیز این است که حال بنده در هنگام مصیبت ها شناخته شود که آیا صبر می کند یا بی تاب می کند؟ حال بنده در هنگام آزمایش با نعمت ها و مصیبت ها آشکار می گردد که آیا شکر می کند یا کفر می ورزد.

شاید سبب توهم سوال کننده از وجود تناقض این است که گمان می کند ابتلا صرفا محدود به مصیبت است، و هر که صبر کند ثواب می برد و هر که بی تاب و بی صبری کند گناهکار می شود.

اما این یک تصور محدود و ناقص از مفهوم ابتلا است.

تصور صحیح این است که منظور از ابتلا همان آزمایش است، یعنی این ابتلا عام تر از «مصیبت» است، و امتحان در همه ی امور انسان و اعمال او و در جزئیات زندگی و امورش وارد است، چرا که زندگی انسان و سلامتی اش و بیماری اش و خوشبختی اش و ثروتش و روزی اش و محیط زندگی اش، و علمش همه ابتلا است و در همه ی اینها اللّٰه متعال سلوک و رفتار این انسان را می آزماید که به راست می رود یا به چپ، در طاعت رحمان است یا در طاعت شیطان، و برای همه ی اینهاست که اللّٰه عزوجل می فرماید:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ﴾ [ملک: ۲]

(آنکه مرگ و زندگی را آفرید تا شما را بیازماید که کدام یک نیکوکارترید و اوست ارجمند آمرزنده)

و می فرماید:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ [هود: ۷]

(و اوست کسی که آسمان ها و زمین را در شش روز آفرید و عرش او بر آب بود تا شما را بیازماید که کدامیک نیکوکارترید)

و همچنین می فرماید:

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾ [مائده: ۴۸]

(و اگر الله می خواست شما را یک امت قرار می داد ولی [خواست] تا شما را در آنچه به شما داده است بیازماید پس در کارهای نیک از یکدیگر سبقت گیرید. بازگشت [همه ی] شما به سوی الله است آنگاه در باره ی آنچه در آن اختلاف می کردید آگاهتان خواهد کرد)

و در جای دیگری می فرماید:

﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [انعام: ۱۶۵]

(و اوست کسی که شما را در زمین جانشین [یکدیگر] قرار داد و بعضی از شما را بر برخی دیگر به درجاتی برتری داد تا شما را در آنچه به شما داده است بیازماید. آری پروردگار تو زودکیفر است و [هم] او بس آمرزنده ی مهربان است).

همه ی این آیات دال بر این است که راز خلقت انسان «**امتحان**» است و این امتحان تکلیف به عبادت را نیز شامل می شود، بنابراین هر که عبادت را با مفهوم شامل آن که همه ی انواع خیر را در بر می گیرد انجام دهد پیروز شده و سود کرده و آنکه کوتاهی ورزد به اندازه ی کوتاهی اش زیان می کند.

ابن قیم جوزی - رحمه الله - می گوید:

«او سبحانه درباره ی خلقت جهان و مرگ و زندگی و زینت داده شدن زمین با هر آنچه بر آن است ما را آگاه نموده که همه ی اینها برای ابتلا و امتحان است تا آفریدگانش را بیازماید که کدامیک نیکوکارترند، که عملش موافق با آنچه پروردگار دوست دارد باشد و در نتیجه موافق با همان هدفی که خود و همه ی جهان برایش آفریده شده اند و آن عبودیتی است که در بر دارنده ی محبت و طاعت اوست...»

روضة المحبین (۶۱).

علامه محمد الامین شنقیطی . رحمه الله . در تفسیر این سخن الله متعال که می فرماید:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [ذاریات: ۵۶]

(و جن و انس را نیافریدم جز برای آنکه مرا عبادت کنند)

می گوید:

«تحقیق . ان شاء الله . درباره ی معنای این آیه ی کریمه یعنی: مگر آنکه آنان را به عبادت خود امر نمایم و مورد ابتلایشان قرار دهم یعنی با تکالیف امتحانشان کنم سپس برای اعمالشان پاداششان دهم، اگر خیر است خیر و اگر شر است، شر.

برای این گفتیم که تحقیق در معنای آیه چنین است زیرا آیاتی محکم از کتاب الله دال بر آن می باشد، زیرا خداوند متعال در آیاتی از کتابش تصریح نموده که که آنان را آفریده تا بیازماید که کدامشان عملش بهتر است و آنان را آفریده تا با اعمالشان پاداششان دهد.

الله متعال در اول سوره ی کهف می فرماید:

﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ [کهف: ۷]

(در حقیقت ما آنچه را که بر زمین است زیوری برای آن قرار دادیم تا آنان را بیازماییم که کدامیک از ایشان نیکوکارترند).

تصریح او . جل و علا . در این آیات یاد شده مبنی بر اینکه حکمت آفریدن خلق آزمایش آنان است که کدامیک نیکوکارترند، این سخن او را تفسیر می کند که ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ (تا مرا عبادت کنند) و بهترین مفسر قرآن، خود قرآن است.

و مشخص است که نتیجه ی عمل . که عمل به هدف آن انجام می شود . کامل نمی شود مگر با پاداش دادن به نیکوکار برای نیکوکاری اش و جزای بدکار با بدکاری اش، و برای همین خداوند متعال تصریح نموده حکمت از خلق آنان در آغاز و سپس رستاخیز آنان همین است که نیکوکار برای نیکوکاری اش پاداش گیرد و بدکار برای کار بدش مجازات شود و این در سخن الله متعال در آغاز سوره ی یونس آمده که می فرماید:

﴿إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ [یونس: ۴]

(اوست که آفرینش را آغاز می کند سپس آن را باز می گرداند تا کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند به عدالت پاداش دهد و کسانی که کفر ورزیده اند به سزای کفرشان شربتی از آب جوشان و عذابی پردرد خواهند داشت).

و آنجا که در سوره ی نجم می فرماید:

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى﴾ [نجم: ۳۱]

(و هرچه در آسمان ها و هر چه در زمین است از آن الله است تا کسانی را که بد کرده اند به [سزای] آنچه انجام داده اند کیفر دهد و آنان را که نیکی کرده اند به نیکی پاداش دهد).

الله متعال این گمان انسان را انکار نموده که بیهوده رها خواهد شد و هیچ امر و نهی متوجه او نیست و بیان داشته که او را از مراحل خلقت به سوی وجود نیاورده مگر برای آنکه پس از مرگ دوباره وی را برانگیزد و برای عملش پاداش دهد. الله تعالی می فرماید:

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى (۳۶) أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُُمْنَى (۳۷) ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَحَلَقَ فَسَوَّى (۳۸) فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى (۳۹) أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُخْيِيَ الْمَوْتَى﴾ [قیامت: ۳۶ - ۴۰]

(آیا انسان گمان می کند که بی هدف رها می شود (۳۶) آیا او نطفه ای از منی که در رحم ریخته می شود نبود؟ (۳۷) سپس به صورت خون بسته در آمد و [الله] او را آفرید و موزون ساخت (۳۸) و از او دو زوج مرد و زن آفرید (۳۹) آیا چنین کسی قادر نیست که مردگان را زنده کند؟).

أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن (۷/ ۴۴۵).

والله اعلم